

Valtion kasvitarhasiemenet menivät huonosti kaupaksi vuonna 1919

Vielä keväällä 1918 vihannesten siemenillä oli hyvä menekki. Elintarviketilanne oli huono, ja vihanneksilla oli elintarvikehuollossa hyvin suuri merkitys. Myös korkeat hinnat vaikuttivat viljelyinnostukseen varsinkin maanviljelijöiden ja puutarhaviljelijöiden osalta. Kasvukaudella 1918 viljeltiin vihanneksia luultavasti moninkertaisesti aikaisempien vuosien määrät.

Siemeniä oli kuitenkin runsaasti saatavissa. Siemenliikkeillä, jotka sodan päätyttyä pääsivät taas toimimaan normaalisti, oli runsaat siemenvarastot, joskin ehkä supistunut lajikevalikoima. Valtion kasvitarhasiemenistä ehti kylvöihin muun muassa osa Hartmannin siemenlähetyksen eristä. Osa siemenliikkeiden Pohjoismaista ostamista siemenieristä tuli kevääksi, mutta osa niistä myöhästyi. Kaiken kaikkiaan siementilanne olisi ilman valtion siemenostojakin ollut ilmeisesti melko hyvä.

Hartmanin siemenerien ja muidenkin valtion siementen huono laatu herätti kovasti tyytymättömyyttä, joka kohdistui siementen välittäjään Hankkijaan. Siemenet olivat huonosti itäviä ja sekaisia. Hankkijan promemoriassa sanotaan Jänneksen Hollannista ostamien nauriinsiementen laadusta: "Nauriista oli ruokanaurista ainoastaan 1/3, loput oli rehunauriin ja ruokanauriin sekoitusta."³⁶ Heikko laatu oli eräs perimmäinen syy valtion siementen huonoon menekkiin seuraavalla myyntikaudella. Hankkijahan myi siemeniä vain tukkuostajille, siis muun muassa siemenliikkeille, jotka tunsivat asian.

Kun Hankkija sopi elintarvetoimituskunnan kanssa valtion siementen myynnistä vuonna 1918, oli tarkoituksena jatkaa myyntiä samalta pohjalta vielä lähivuosina, ts. Hankkija olisi toiminut valtion omistamien siementen ainoana tukkumyyjänä. Se olisi edellyttänyt siementen tuonnin rajoittamista vain valtiolle. Suomen senaatti vaihtui 27.11. 1918 (samalla senaatista tuli valtioneuvosto ja toimituskunnista ministeriöitä) ja uuden *I. Ingmanin* vähemmistöhallituksen aikana siementen tuontilisenssejä annettiin vapaasti kaikille siemenliikkeille³⁷. Kevääksi 1919 olivat siementen hinnat muualla Euroopassa laskeneet jopa kolmasosaan aikaisemmista, kuten Hankkijan eräessä promemoriassa mainitaan, ja siemeniä oli runsaasti saatavissa. "Finska Trädgårdsodlaren" -lehdessä oli kesällä 1919 uutinen, jossa kerrottiin tanskalaisen siemenviljelyn ylituotannosta. Sodanaikaiset, korkeat siemenhinnat olivat siellä houkuttelleet monia maanviljelijöitä siemenviljelyyn ja seurauksena oli ylituotanto. Ylituotanto oli laskenut hintoja kaikissa tuottajamaissa.

Siementen tuonnin vapautuminen ja parempien ja myös merkittävästi halvempien siementen saanti johti siihen, että siemenliikkeet, joiden hallussa oli suurin osa maan puutarhasiemenkaupasta, ostivat siemenet ulkomailta. Tästä syystä valtion kasvitarhasiementen menekki laski entisestään. Hankkijan kirjeessä elintarveministeriölle 9.8. 1919 todettiin, että "myynti on kovin pieni".

Vuonna 1919 Suomessa viljeltiin hyvin runsaasti vihanneksia, osittain edellisvuoden korkeiden hintojen houkuttamana. Vihannesviljely oli liiankin laajaa. Suomessa oli

³⁶ "Lännenpään muistio 1919" Lähdeluettelo no 26.

³⁷ Hankkijan kirje 9.8. 1919. Lähdeluettelo no 28.

syksyllä 1919 ensimmäisen kerran suuri vihannesten ylituotanto, jonka johdosta vihannesten hinnat laskivat paljon ja suuri osa sadosta jäi käyttämättä.

Heikkoja siemeneriä jouduttiin hävittämään

Siemenet, jotka oli tarkoitus myydä Venäjälle, palautettiin myyntiyrityksen epäonnistuttua takaisin Rajajoelta ja sijoitettiin Hankkijan Viipurin konttorin varastoon. Niistä 7.000 kg papuja lähetettiin elintarvelautakunnille, ilmeisesti elintarvikekäyttöön. Joitakin eriä tomaatin, purjon, salaatin, turnipsin ja persiljan siemeniä otettiin myös siemeneksi ja lähetettiin Hämeenlinnan varastolle³⁸.

Loppuosa suuresta ja kalliista siemenerästä jäi Viipuriin ja viranomaiset olivat sitä mieltä, ettei niitä enää Suomessa myytäisi. Ne hävitettiin Viipurissa vasta kesällä 1920 pomologi *Olavi Collanin* ja syksyllä 1919 Hankkijan puutarhasiemenosaston hoitajana aloittaneen puutarhateknikko *Pekka Jotunin* valvoessa toimitusta. Pekka Jotuni on kertonut, että siemenet upotettiin Viipurin lahteen³⁹. Tarkastajien allekirjoittamassa pöytäkirjassa sanotaan, että "siemenet on tehty perinpohjin käyttökelvottomiksi".

*Hankkijan Hämeenlinnan siemenvarasto Panimokadulla.
Se toimi myös puutarhasiemenvarastona 20-luvun alkuun saakka.
Kirjoittajan kokoelmat.*

Myös Hämeenlinnan varastosta poistettiin samaan aikaan *Gustaf Ignatiuksen* valvomana muun muassa noin 4.300 kg punajuurikkaan, 1.200 kg sikurin, 400 kg persiljan 160 kg purjon, yli 50 kg tomaatin siemeniä, ja pienempiä eriä useiden muiden vihanniskasvien siemeniä⁴⁰. Niistä osaa yritettiin syöttää valtion omistaman Lepaan koulutilan lehmille. Gustaf Ignatius vakuutti pöytäkirjassa, että jos lehmät eivät niitä söisi, tultaisiin ne tuhoamaan muulla tavalla.

³⁸ Luettelo Hankkijan Viipurin varastossa olleista valtion kasvitarhasiemenistä. Lähdeluettelo no 33.

³⁹ Arne Jotuni kertonut kirjoittajalle.

⁴⁰ Hankkijan kirje ja valvojien vakuutus siementen hävittämisestä 12.7. 1920. Elintarveministeriön kirje 12.7. 1920. Lähdeluettelo no 34.

Kasvitarhansiementen kauppa toi valtiolle miljoonien tappiot

Vaikka huoli kesän 1918 vihannesviljelyn siemenhuollosta oli perusteltua, oli maassa olevat siemenvarastot ilmeisesti arvioitu aivan liian pieniksi. Vasta myöhään syksyllä 1917 aloitettu selvitystyö ei johtanut oikeisiin päätelmiin tilanteesta. Vihannesten siemeniä oli keväällä 1918 verrattain hyvin saatavissa, joskin lajikevalikoima oli pienentynyt.

Huolimatta naapurimaiden vienti- ja kauttakulkukielemoista olivat suomalaiset siemenliikkeet onnistuneet hankkimaan, luultavasti pääasiassa Tanskasta, siemenieriä, jotka sodan alkaessa olivat jo Torniossa ja niistä ilmeisesti pääosa ehti ajoissa perille. Hankkijan suurten, myöhemmin syksyllä ostettujen siemenerien kohtalo oli huonompi. Ne jäivät takavarikkoon. *August Lännpää*, joka kävi ne ostamassa, ei ilmeisesti silloin ollut selvillä erien alkuperästä ja siitä, että ne olivat olleet matkalla Venäjälle. Myyjänä sekä Kööpenhaminassa kauan varastoituna olleille, että myös Odensesta ostetuille siemenierille, oli odenselainen siemenliike *Christian Olsen*. Siltä taholta ei ilmeisesti oltu halukkaita kertomaan, että ne olivat Englannin valvonnassa ja vaikeasti toimitettavissa. Lieneekö tämä ollut syynä siihen, että Lännpää vielä myöhemminkin tunsu epäluuloja tanskalaisia siemenliikkeitä kohtaan.

Hankkijan oman siementilanteen pulmat lienevät olleet osittain vaikuttamassa siihen, että heidän taholtaan kiirehditettiin valtiota takavarikoimaan ulkomaisten omistajien siemenierät kevättalvella 1918. Silloin Vaasassa sijainnut Hankkijan pääkonttori oli muutenkin läheisessä yhteistyössä Vaasassa toimineen senaatin kanssa, olihan siemenviljan kauppa jo annettu Hankkijan ja Laborin hoidettavaksi. Lisäksi Hankkijan siemenosaston johtaja ja johtokunnan jäsen Väinö Suuronen oli toiminut ainakin vuoden 1917 lopulla silloisen Elintarvehallituksen tehtävissä⁴¹.

Valtio joutui mukaan vihannesten siemenkauppaan, jota luultavasti ei olisi ilman Hartmannin siementen omistuksesta syntyneestä erehdystä tapahtunut. Vaasan senaatti otaksui Hartmannin siementen olleen Venäjän maanviljelysministeriön omaisuutta. Kuitenkin mm. professori *von Wendt* ja *August Lännpää*kin olivat toimineet erien ostamiseksi lähettäjältä, jonka omaisuudeksi he siis olettivat siemenet. Kun *Hj. Hartmann & Co* sitten keväällä 1918 alkoi vaatia saataviaan valtiolta, joutui valtio mukaan puutarhasiementen kauppaan ja omisti kohta koko suuren Hartmannin siemenlähetyksen.

Kun sitten, edelleen vääriin laskelmiin perustuen, oletettiin tarvittavan lisää siemeniä, virkamiehet ostivat suuria eriä, jotka eivät ehtineet enää kevään 1918 kylvöihin. Vielä myöhemminkin kesällä näyttää olleen epäselvyyttä siementilanteesta, koska Hankkija ehdotti hävitettyjen huonojen siementen tilalle ostettavaksi lisää siemeniä, kuten sitten tapahtuikin. Siemeniä ostettaessa näyttää puuttuneen asiantuntemusta ja laatuun ei kiinnitetty huomiota. Tämän tapahtumasarjan seurauksena oli valtion hallussa ja Hankkijan myynnissä runsaasti hyvin kalliita siemeniä, joiden laatu oli heikko. Osan niistä muodostivat valtion siemeniin liitetyt Hankkijan omat siemenvarastot Hämeenlinnassa ja Hankkijan Tanskasta ostamat suuret, myöhästyneet siemenierät.

⁴¹ Hankkija-lehti no 2, joulukuu 1917, sivu 22.

Tästä liiketoiminnasta kirjautui valtiolle tappioita heti ensimmäisestä vuodesta lähtien. Valtion kasvitarhasiemenkomitean lausunnossa lokakuun 15. päivänä 1918 oli esitetty poistettavaksi huonolaatuisia siemeniä 3 miljoonan markan arvosta. Silloin niitä ei vielä hävitetty, vaan ne sisältyivät kuukautta myöhemmin siemenerään, joka liikemies Gefwertin avulla yritettiin myydä Venäjälle.

Lopulta vuonna 1920 heinäkuussa elintarveministeriö ilmoitti Hankkijalle, että huonoimmat erät siemenistä oli hävitettävä tai käytettävä esimerkiksi rehuna. Viipurissa Hankkijan varastossa olleiden siementen arvo oli luettelon mukaan yli 5,2 miljoonaa markkaa ja määrältään lähes 70.000 kg. Sensijaan Hämeenlinnan varastolta hävitettäväksi määrättyjen siementen arvoa ei ole merkitty luetteloon, mutta kilomääräisesti se oli huomattavasti pienempi, vain noin 5.200 kg.

Varsin huomattavat tappiot tulivat myös myydyistä siemenistä, jonka hinta oli laskettava hintatason ulkomailla laskiessa, vaikka valtio olikin maksanut siemenistä moninkertaisen hinnan. Myös eräänlaista alennusmyyntiä jouduttiin harjoittamaan. Vuonna 1919 toukokuussa elintarveministeriö valtuutti Hankkijan myymään nauriin ja herneen siementä 50 % alennuksella. Lisäksi huonosti itävien siementen ostajille itävyys korvattiin ilmaisilla lisämäärillä

Koska lopullista laskelmaa myyntituotoista ja ostoista ei ole käytettävissä, ei voida selvittää eri tekijöiden osuutta valtiolle aiheutuneisiin tappioihin. Myöhemmin elintarveministeriön ja sen edeltäjien liiketoimintaa haluttiin selvittää ja asetettiin tutkimuskomitea. Sen tutkimuksen tuloksena selvisi, Puutarha- lehdessä olleiden tietojen mukaan, että kasvitarhasiemenkaupasta tuli valtiolle yli viiden miljoonan markan tappiot.

Hankkijalle ala-arvoisten puutarhasiementen myynti aiheutti luonnollisesti paljon harmia ja huonoa mainetta siemenkaupassa. Vuonna 1920 Hankkija-lehdessä ja vuoden 1920 kasvitarhasiemenhinnastossa todettiin, että silloin Hankkijan myynnissä ei enää ollut valtion kasvitarhasiemeniä, vaan myyntikautta varten oli siemeniä ostettu mm. tanskalaiselta siemenliikkeeltä *L. Daehnfeldt A/S* ja myös kotimaista lantun siementä oli saatavissa.

Kenelle Hartmanin siemenerät kuuluivat?

Kun edelläkuvatuista tapahtumista oli kulunut jo 30 vuotta, ja Suomessa oli taas puute puutarhatarvikkeista, kävivät silloinen puutarha-alan luottamusneuvoston asiamies *August Lännpää* ja Kauppapuutarhaliiton toiminnanjohtaja *Alvar Luotonen* vuonna 1947 Keski-Euroopassa tutkimassa siementen ja taimien tuontimahdollisuuksia. He kävivät myös Pariisissa ja tapasivat siellä suuren ranskalaisen siemenliikkeen *L. Clausen* johtajan. Liike oli aikanaan myynyt Hj. Hartman & Co'lle ns. Hartmanin siemenerät. Kun puhuttiin myös vanhoista tapahtumista, joissa Lännpää oli ollut mukana, oli Clausen johtaja kertonut, että *Hj. Hartmann & Co* olisi sittenkin saanut Venäjältä maksun siemenistä etukäteen ennen toimitusta⁴². Näin ollen olisi tanskalainen liike myynyt siemenet kahteen kertaan. Väitteen todenperäisyyttä ei liene kukaan enää tarkistanut.

⁴² Lännpään käsikirjoitus vuodelta 1948. Lähdeluettelo no 35.

Lähdeaineisto

Kirjalliset lähteet

Asiakirja-aineisto on peräisin pääasiassa kahdesta arkistosta. Kirjoittajalla oli tilaisuus vielä 13.2. 1992 tutustua Keskusosuusliike Hankkijan (silloin jo Novera) arkiston vanhimpaan osaan ja ottaa siellä olleista asiakirjoista valokopioita ja tehdä muistiinpanoja niistä. Noveran toiminta loppui kolmantena päivänä heinäkuuta 1992. Hankkijan arkisto purettiin liikkeen loppumisen jälkeen Hankkijan perinneyhdistyksen toimesta ja sitä säilytetään Mikkelissä, Suomen elinkeinoelämän tutkimuskeskuksen keskusarkistossa (ELKA).

Toinen pääasiallinen lähdeaineisto on peräisin Kansallisarkistosta, jossa on senaatin elintarvetoimituskunnan ja -ministeriön asiapapereita vuosilta 1917-19 useissa eri diarioissa.

Muutamia tässä tutkimuksessa käytettyjä asiakirjoja ovat peräisin johtaja August Lännepään arkistosta. Hän oli säilyttänyt eräitä hänen silloiseen työhönsä Hankkijan puutarhaosaston hoitajana liittyneitä, valtion kasvitarhasiemeniä koskevia asiakirjojäljennöksiä, jotka nyt ovat kirjoittajan hallussa.

Suuri osa taustatiedoista on peräisin eri lähteistä, muun muassa laki- ja asetuskokoelmista (Yliopiston kirjasto), Kansallisarkiston eri diarioissa olevista asiakirjoista ja Elintarvehallituksen asiakirjaluettelon alussa olevasta muistiosta.

Siementilanteeseen liittyviä tietoja oli myös useissa sen aikaisissa lehdissä. Varsinkin *Puutarha-* ja *Finska Trädgårdsodlaren-* lehdissä ja Keskusosuusliike Hankkijan julkaisemassa *Hankkija*-lehdessä (ilmestyi vuosina 1917-20) oli tietoja vihanneskasvien siementen kaupasta (Helsingin Yliopiston kirjaston kokoelmat).

Luettelo asiakirjoista ja asiakirjakopioista

H.a. = kopioitu Hankkijan arkistosta

K.a. = kopioitu Kansallisarkistosta

Kirj. kok. = kirjoittajan kokoelmat

1. Väinö Suurosen allekirjoittama kirje Suomen Senaatille 3.7. 1917. H. a.
2. Väinö Suurosen allekirjoittama kirje Suomen Teollisuushallitukselle 28.8. 1917. Liitteenä luettelo siemeneristä ja niiden alkuperästä ym.. H. a.
3. Suomen Senaatin Maanviljelystoimituskunnan kirje no 1654 Lepaan puutarhaopiston johtajalle G. Ignatiukselle 29.8. 1917. Allekirjoittajana Kyösti Kallio. Ilmoitus komitean asettamisesta. Useita komitean työhön liittyviä mietintöluonnoksia ilman päiväyksiä. Kirj. kok.
4. Hankkijan kirje Elintarvehallitukselle 17.12. 1917. H.a.
5. Hankkijan allekirjoittamaton, englanninkielinen kirje Suomen Tukhoman lähettiläs A. Gripenbergille. Ei päiväystä, mutta lienee vuodelta 1917. H.a.

6. A. Lännpään allekirjoittama Englannin Tukholman lähettiläälle osoitettu englanninkielinen kirje, päivätty Tukholmassa 7.1. 1918. H.a.
7. Elintarvehallituksen englanninkielinen promemoria 11.3. 1918. Ilmeisesti tarkoitettu Englannin lähetystölle. H.a.
8. Englanninkielinen sähköteksti (käsikirjoitus), jonka päälle on käsin kirjoitettu "Senaattori Holsti". Luultavasti talven 1917-18 ajalta. H.a.
9. Hankkijan kirjeluonnos Suomen Senaatille. Kirje koskee valtion kanssa tehtävää myyntisopimusta. Maaliskuu 1918. H.a.
10. Lännpään Hankkijan pääkonttoriin Helsingissä lähettämä sähkö 15.5. 1918. Lännpää ilmoittaa olevansa Senaatin määräyksestä matkalla Tornioon sopimaan Hartmanin hinnoista. H.a.
11. Elintarvehallituksen kirje no 2632, 21.5. 1918 Keskusosuusliike Hankkijalle. Koskee eräiden Hankkijan kautta jaettavien jo saapuneiden tai ainakin "piakkoin tulevien" siementen hintoja. H.a.
12. Väinö Suurosen allekirjoittama Hankkijan kirje Elintarvehallitukselle 8.6. 1918. Kirjeessä Hankkija viittaa 10.4. tehtyyn myyntisopimukseen ja ilmoittaa olevansa halukas ottamaan hoitoonsa myös äskettäin Saksasta saapuneet 130-150 tuhannen kilon vihannessiemenet ja kuivaamaan ne ?. Samalla viitataan Hämeenlinnasta varastoksi hankittuihin oluttehtaan tiloihin. H.a.
13. Hankkijan allekirjoittamaton kirje Elintarvehallitukselle 10.6. 1918. Kirjeessä ehdotetaan, että ns. tilapäinen siementarkastuslaitos alkaisi tutkia myös vihannesten siemeniä ja suurempia määriä sotasaaliina saatuja heinäsiemeniä. H.a.
14. Sopimus valtion kasvitarhansiementen hoitamisesta ja jakamisesta vuodelle 1919. Päivätty 21.6.1918. Allekirjoittajina Suomen Senaatin Elintarvetoimituskunnan puolesta H.G. Paloheimo ja Reino Rytönen, Hankkijan puolesta Väinö Suuronen. K.a.
15. Suomen Senaatin Elintarvetoimituskunnan kirje Hankkijalle 27.6. 1918. Em. sopimukseen viitaten ilmoitettiin, että valtio ei vakuuta omaisuuttaan. Allekirjoitus H.G. Paloheimo ja Reino Rytönen. H.a.
16. Hankkijan kirje Kauppa- ja Teollisuustoimikunnalle 6.7. 1918. Allekirjoitus A.L. (A. Lännpää), Hankkija ilmoittaa Kööpenhaminassa takavarikoituina olleiden siementen tiedot "tiedustelunne johdosta". H.a.
17. Hankkijan kirje Senaatin Maataloustoimituskunnan sota-asiain osastolle 18.7. 1918. Allekirjoitus A.L. (A. Lännpää). Anottiin, että sotilastarvevarastosta saataisiin siemensäkkejä, koska Saksasta tulleiden siementen säkit joudutaan palauttamaan. Kirjeessä viitataan tarjoukseen ja mallikappaleisiin, jotka on saatu yksityiseltä taholta. H.a.
18. Valtion kasvitarhasiemenkomitean mietintö vuoden 1919 siementilanteesta ja ehdotus poistettavista ja ylimääräisistä siemenistä 15.10. 1918. Kirj. kok.
19. Hankkijan anomus Suomen Senaatin Ulkoasiain Toimituskunnalle 18.11. 1918. Allekirjoitus B.A. (Hankkijan toimitusjohtaja Benjamin Alfthan). Anotaan matkustuslupaa Suomen kansalaiselle Alexander Gefwertille Venäjälle tehtävää siementen myyntimatkaa varten. H.a.
20. Saksankielinen sopimus Hankkijan ja "herra Alexander Gefwertin" kesken Venäjälle vietävistä vihannesten siemenistä 15.11. 1918. Allekirjoittajiksi merkitty Hankkijan puolesta Väinö Suuronen ja ostajan puolesta A. Gefwert. Liitteenä luettelo siemenistä ja niiden hinnoista (mk 5812690:60). H.a.
21. Hankkijan ruotsinkielinen kirje Englannin konsulaatille 24.12. 1918. Anotaan vientilupaa Kööpenhaminassa olleille 17000:lle kilolle siemeniä. H.a.

22. Valtion kasvitarhasiemenkomitean esitys puutarhasiemenkaupasta ja siementarkastuksesta. Ei päiväystä, mutta lienee vuodelta 1918. Kirj. kok.
23. Luettelot vihannesten (keittiökasvien) ja kukkien siemenistä Hämeenlinnan varastossa. 31.12. 1918. Ilmeisesti inventaariluetteloita. K.a.
24. Sopimus Hankkijan ja Elintarveministeriön kesken. Elintarveministeriö osti Kööpenhaminassa olleet 17 tuhatta kiloa siemeniä Hankkijalta. 14.1. 1919. Allekirjoittajina elintarveministeri K.J. M. Collan ja Hankkijan puolesta Väinö Suuronen. K.a.
25. Hankkijan promemoria 22.1. 1919 yrityksestä myydä siemeniä Venäjälle Gefwertin avustamana. Liitteenä kopio sopimuksesta (no 17). H.a.
26. Promemoria valtion kasvitarhasiementen hankinnasta ja myynnistä. ”Lännenpään muistio 1919”. Ilmeisesti Hankkijan sisäiseen käyttöön tarkoitettu muistio, jonka tekijä on voinut olla puutarhasiemenosaston hoitaja August Lännenpää. Muistio ei ole voinut olla ministeriölle tarkoitettu, varsin kireistä ja arvostelevista lauseista päätellen. August Lännenpää siirtyi syyskuussa 1919 pois Hankkijan palveluksesta puutarhaliike Hortuksen toimitusjohtajaksi. Muistiossa on vuosiluku, mutta ei päivämäärää. H.a.
27. Hankkijan kirje Elintarveministeriölle 31.1. 1919. Liitteenä on ollut hinnoitteluehdotus valtion siemenille (puuttuu) sekä luettelo Hankkijan omista siemenistä, jotka tarjotaan ostettaviksi valtiolle. Myös koristekasvien siemeniä oli mukana luettelossa (liite 2). Allekirjoittajana Väinö Suuronen. K.a.
28. Hankkijan kirje Elintarveministeriölle 9.8. 1919. Liittyy vuoden myyntitilitykseen. Siinä vahvistetaan, että Hankkijan omat siemenet on ostettu 31.1. tehdyn tarjouksen perusteella valtiolle (no 27). Allekirjoittajana Väinö Suuronen. K.a.
29. Luettelo Hankkijan kasvitarhasiemenistä, joista on lähetetty näytteet siementarkastuslaitokselle 23.10.1919. K.a.
30. Lundenin ja Ignatiuksen kirje Elintarveministeriölle 25.10. 1919. Edelleen samantapaisia ehdotuksia käytön suhteen kuin aikaisemminkin. Liitteenä laaja (11 kpl A3- arkkia) yhteenvetotaulukko siemenerien määrästä, alkuperästä, arvosta, itävyydestä ja muista laatuominaisuuksista sekä käyttöehdotus kustakin erästä erikseen. Siemenistä oli myös tehty viljelyhavainnot. K.a.
31. Hankkijan kirje Elintarveministeriölle 26.2. 1920. Kirje on vastaus hinnoittelussa ilmenneiden erimielisyyksien takia. Allekirjoittajana Väinö Nousiainen ja (suluissa) Engström. H.a.
32. Elintarveministeriön vastaus (no 2510) Hankkijalle Ignatiuksen ja Lundenin ehdotukseen toimenpiteistä erilaisten siemenerien osalta 12.7. 1920. Ehdotuksen on Hankkija lähettänyt 27.5. (puuttuu). Tässä kirjeessä Elintarvehallitus suostui osan hävittämiseen, osan käyttämiseen rehuksi tai öljyteollisuudessa ja osan myytäväksi Viroon. Mikäli se ei onnistuisi, elintarveministeriö ottaisi haltuunsa sokeri- ja silpoherneen siemenet, muut olisi ollut sijoitettava rehuksi tai öljyteollisuudelle. Allekirjoittajina V.J. Riihikallio ja J. Sandell. H.a.
33. Käsikirjoitettu luettelo Hankkijan Viipurin varastossa olleista valtion kasvitarhasiemenistä ja niiden arvosta, joka oli yhteensä yli 5,2 miljoonaa markkaa. K.a.
34. Hankkijan kirje Elintarveministeriön kauppaosastolle hävitetyistä siemenistä. Liitteenä vakuutus Hankkijan Hämeenlinnan varastosta hävitetyistä siemenistä 12.7. 1920. Allekirjoittajoina ovat A. Rådman (Lepaan tilanhoitaja) ja Gustaf Ignatius. Toinen liite on vastaavasti Viipurin varastosta hävitetyistä siemenistä 24.6. 1920. Allekirjoittajana Olavi Collan ja kirje on päivätty Lepaalla. K.a.
35. August Lännenpään kolmisivuinen käsikirjoitus, joka käsittelee muun muassa hänen oleskeluaan Ruotsissa ja Tanskassa vuosina 1917-18, sekä hänen ja Alvar Luotosen

käyntiä Ranskassa vuonna 1947. Käsikirjoitus, joka on kirjoitettu vuonna 1948, on ilmeisesti tarkoitettu julkaistavaksi, ehkä Puutarha- Uutisissa. Kirj. kok.

Painetut lähteet

36. Puutarha No 8, elokuu 1914, O. Karstenin artikkeli "Huonoja aikoja".
 37. Puutarha No 10, lokakuu 1914. Uutissivulla: Y. Rikala "Kaikille tarhureille ja siemenien tarvitsijoille".
 38. Puutarha No 12, joulukuu 1914. F.A.H.: "Kotimaista siemenviljelyä yrittämään".
 39. Puutarha No 3, maaliskuu 1915. K. Stening: "Puutarhaherneitten siemenviljelyä"
 40. Puutarha No 4., huhtikuu 1915. O. Gauffin: "Siemenkauppiaamme ja kotimaisen siemenviljelyksen mahdollisuudet".
- Myöhemmin oli hyvin monissa muissakin Puutarhan numeroissa tietoja tästä asiasta. Puutarhalehden vuosikerrat ovat kirjoittajan kokoelmissa.*
41. Helsingin Sanomat, no 255, 1.11. 1917, Helsingin yliopiston kirjasto.
 42. Helsingin Sanomat, no 271, 23.11. 1917, Helsingin yliopiston kirjasto.
 43. Hankkija- lehti, n:ot 1-2, joulukuu 1917. Helsingin yliopiston kirjasto. *Hankkija-lehti ilmestyi vain vuosina 1917-20. Se oli tarkoitettu Hankkijan asiakakkaille, siis osuuskaupoille, osuuskunnille, maanviljelysseuroille yms.*
 44. Hankkija- lehti, n:ot 1-2 tammikuu ja heinäkuu 1918. Helsingin yliopiston kirjasto.
 45. Hankkijan siemenhinnasto ja tilauskaavake "valtion kasvitarhasiemenistä", kevät 1918, Helsingin yliopiston kirjasto.
 46. Keskusosuusliike Hankkija r.l., Vuosikertomus 1918, Hankkijan arkisto
 47. Siemenjulkaisu 1921, sivu 16. Eino Nousiainen artikkeli "Tämän vuoden kylvösiemenestä ja siemenmarkkinoista" (*Eino Nousiainen oli loppuvuodesta 1919 alkaen siemenosaston johtaja. Siemenosastoon kuuluneen puutarhaosaston hoitajana oli syksystä 1919 alkaen puutarhateknikko Pekka Jotuni*), Helsingin yliopiston kirjasto.

Asiakirjaliite (sivu 30)

Käsikirjoitettu luettelo Hankkijan Viipurin varastosta tuhotuista valtion kasvitarhasiemenistä. Siihen ei ole merkitty eri kasvilajien siemeneriä, vaan ainoastaan yhteismäärät. Tässä luettelossa olevat siemenet oli jo lähetetty Terijoelle Venäjälle myyntiä varten, mutta kun Gefwertin yritys epäonnistui, ne palautettiin Viipuriin. Osa Terijoelta tulleista siemenistä, mm. pavun siemenet, lähetettiin takaisin Hämeenlinnaan. Valtionarkisto.

Wiipurissa, olevat vaimon kasvatarkasvatukset.

14117,5	kg	Lorhana	160/-	2258800	-
3068	"	Kehuporkkana	100/-	306200	-
22369,2	"	Lanttu	60/-	1342152	-
5500	"	Mauris	58/-	319000	-
4762,5	"	Tymmauris (Tumipisi)	33/-	15716250	-
12840	"	Peltopapu	10/-	128400	-
238	"	Sipuli	140/-	33320	-
2500,9	"	Keväsalatti	20/-	50018	-
102	"	Lehtisalatti	13/-	1326	-
15	"	Kuusikaati	60/-	900	-
123	"	Kunakaati	270/-	33210	-
393	"	Lavykaati	300/-	117900	-
1740	"	Keväkaati	200/-	348010	-
493	"	Tyri (Timali)	14/-	6902	-
400	"	Karjosipuli	160/-	64000	-
7,5	"	Pilvi	14/-	105	-
12,2	"	Artischock	14/-	17080	-
20,2	"	Lehtijuurikas	14/-	28280	-
280,15	"	Tymrisellari	160/-	44824	-
11,8	"	Lehtisellari	14/-	16520	-
7,9	"	Portulack	14/-	2660	-
7,7	"	Basilicum	14/-	10780	-
7	"	Mirami	100/-	700	-
2,9	"	Pimpinell	14/-	4060	-
10	"	Rindurivio	20/-	200	-
20	"	Tiedäsalatti	14/-	280	-
3	"	Arroche	14/-	42	-
878,5	"	Tomatti	80/-	70280	-
50	"	Palsternakka	20/-	1000	-
			Synt.	528757530	

Puutarhakasvien siementen kauppaa sotien aikana.....	4
Suomeen tuotiin puutarhakasvien siemeniä Saksasta	4
Siementen saanti vaikeutui ensimmäisen maailmansodan aikana.....	5
Vihannesten siementen vientikielto tuli voimaan useissa maissa	5
Suomen siementilanne oli melko hyvä sodan alkuvuosina	6
Vihannesten siementen pelättiin loppuvan	6
Senaatti päätti syksyllä 1917 takavarikoida siemenviljaa valtiolle.....	8
August Lännpää matkalla Ruotsissa ja Tanskassa	9
Sodan aiheuttamat erikoisjärjestelyt.....	10
Seuraavan kevään siementilanne alkoi näyttää huonolta	12
Valtion kasvitarhansiemenet	13
Valtio joutui ostamaan vihanneskasvien siemeniä.....	13
Hankkija sai oikeuden myydä valtion kasvitarhansiemeniä	14
Senaatin elintarvetoimituskunta osti lisää siemeniä.....	15
Siementen laatu osoittautui kehnoksi	16
Myös Hankkijan omat siemenvarastot liitettiin “valtion kasvitarhansiemeniin”	18
Huonoja siemeniä yritettiin myydä Venäjälle ja Baltianmaihin	19
Valtion kasvitarhansiemenet menivät huonosti kaupaksi vuonna 1919.....	21
Heikkoja siemeneriä jouduttiin hävittämään	22
Kasvitarhansiementen kauppa toi valtiolle miljoonien tappiot.....	23
Kenelle Hartmanin siemenerat kuuluivat?.....	24
Lähdeaineisto	25
Kirjalliset lähteet	25
Luettelo asiakirjoista ja asiakirjakopioista	25
Painetut lähteet.....	28